

~~11524~~
M70647
Г А Р Т

9

2

9

1

$\frac{7}{8}$

Δ

В

У

55300

заг. витр.

"Гарт"

КИЇВ, Ольгінська вул. № 1
РЕДАКТОРУ "ЖИТТЯ І РЕВОЛЮЦІЯ"
ТОВ. ЛАКІЗА

1390

Харків-ЛВУ

X-28-I-30

I

V.N. Karazin Kharkiv National University

00721125

2

ЦІНА
75
коп.

Увага!

Увага!

ВСІМ, ХТО ХОЧЕ ПРОТЯГОМ 1929 РОКУ БУТИ В
КУРСІ СПРАВ ПРОЛЕТАРСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ Й ЗНА-
ЙОМИТИСЯ СВОЄЧАСНО З НОВИМИ ТВОРАМИ ПРО-
ЛЕТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ТАК УКРАЇНСЬКИХ,
:: :: ЯК І ЗАКОРДОННИХ, НАГАДУЄМО: :: ::

ЧИТАЙТЕ! ПОШИРЮЙТЕ! ЖУРНАЛ

Г А Р Т

ОРГАН ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ СПІЛКИ ПРОЛЕТАРСЬКИХ
ПИСЬМЕННИКІВ :: :: :: :: ТРЕТІЙ РІК ВИДАННЯ
ЗА РЕДАКЦІЄЮ: І. КИРИЛЕНКА, В. КОРЯКА, І. КУЛИКА, І. МИКИТЕНКА,
:: :: :: :: С. ЩУПАКА :: :: :: ::

В „ГАРТІ“ 1929 РОКУ ЧИТАЙТЕ:

Романи, повісті, оповідання, новели, поеми, вірші, подорожі, літературно - критичні
статті, нариси, репортаж, нотатки, огляди, рецензії, літературні пародії, українську й закор-
донну хроніку і т. ін.

Крім творів українських пролетарських письменників, журнал міститиме твори з а-
х і д н ь о - у к р а ї н с ь к и х письменників, а також переклади з видатніших чужоземних
революційних письменників.

НАШІ СПІВРОБІТНИКИ:

Анрі Барбюс (Париж); Владіслав Броневські (Варшава); Йоганнес Р. Бехер (Берлін);
Ф. Вайскопф, Еріх Вайнерт (Берлін); Роберт Вульф (Нью - Йорк); Вайль (Прага); М. Волинець;
Ю. Вухналь (Харків); Карл Грюнберг, Альберт Готопп, Клявс, Герман (Берлін); Майкла Голд
(Нью - Йорк); К. Гордієнко, М. Гаско, С. Голованівський, (Харків); М. Дубовик, Ю. Дубков
(Київ), А. Дикий, М. Доленго, І. Дорожній (Харків); Д. Загул (Київ); См. Заратустра, Наталя
Забіла (Харків); Ю. Зоря (Київ); Л. Заграва (Одеса); Мирослав Ірчан (Вінніпег); П. Козланюк
(Львів); Курт Клебер (Берлін); К. Кессер (Кельн); Франц Корічонер (Відень); Ю. Костюк (Прага);
Є. Крук (Нью - Йорк); Б. Коваленко, М. Козоріс, А. Ключчя (Київ); В. Коряк, І. Ю. Кулик
Ів. Кириленко, В. Кузьміч, О. Кундзіч, М. Качанюк (Харків); С. Кравців (Крига) (Харків);
Іван Ле, О. Лан (Київ); М. Ледачко (Харків); С. Ю. Масляк (Прага); Май Дніпрович (Балта);
Іван Микитенко, М. Майський, М. Мотузка, Т. Масенко, (Харків); В. Миколук (Одеса);
Гергарт Поль (Берлін); Антон Павлюк (Прага); Л. Підгайний (Київ); П. Педа (Одеса); Л. Пер-
вомайський, Л. Піонтек, В. Рунін (Харків); Аптон Сінклер (Нью - Йорк); Суат - Дєрвіш - Ханум
(Константинопіль); Я. Савченко, Л. Смілянський (Київ); В. Сосюра, Лев Скрипник (Харків);
Микола Тарновський (Нью - Йорк); С. Тудор (Львів); М. Терещенко (Київ); Ів. Ткачук,
П. Усенко, С. Федчишин (Харків); Дм. Чепурний, М. Щермет (Київ); А. Шмигельський,
Ю. Шовкопляс (Харків); С. Щупак (Київ); Н. Щербина, В. Юринєць (Харків); Б. Якубський
(Київ) та інші.

ПЕРЕДПЛАТА: на рік — 6 крб., на 6 міс. — 3 крб. 25 коп.,
3 міс. — 1 крб. 75 коп., 1 міс. — 65 коп., окреме число — 75 коп.

ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЄ: Головна Контора Періодвидає
ДВУ (ХАРКІВ, СЕРГІЙВСЬКА ПЛОЩА, МОСКОВСЬКІ РЯДИ, № 11)

:: :: АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: ХАРКІВ, ПУШКІНСЬКА, № 46 :: ::

ПАЛКО ВІТАЄМО РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПРОЛЕТАРІВ
ЗАХОДУ Й СХОДУ, ЩО 1-го СЕРПНЯ МОГУТНІМИ
ЛАВАМИ ЗАЛЛЮТЬ ВУЛИЦІ Й МАЙДАНИ, ГРІЗНО
ПРОТЕСТУЮЧИ ПРОТИ ГОТУВАНЬ ІМПЕРІЯЛІСТІВ
ДО НОВОЇ ВІЙНИ, ПРОТИ ЗАГРОЗ МИРНОМУ
СОЦБУДІВНИЦТВУ СРСР.

ВУСПІВці БУДУТЬ ЦЬОГО ДНЯ В СТРУНКІХ.
ШЕРЕГАХ РОБІТНИЦТВА УСРР!

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

Центральна Наукова
БІБЛІОТЕКА при ХДУ
ІНВ. № 170647

1432
868

H

A

R

T

LITERARISCHE UND KRITISCHE MONATS
SCHRIFT DES ALLUKRAINISCHEN VERBANDES
PROLETARISCHER SCHRIFTSTELLER «WUSPP»
REDAKTIERT VON: I. KYRYLENKO, W. KORJAK,
I. KULYK, I. MYKYTENKO, S. TSCHUPAK
STAATSVERLAG DER UKRAINA. JULY-AUGUST 1929

Г А Р Т

ЛІТЕРАТУРНО
ХУДОЖНІЙ ТА
КРИТИЧНИЙ
ЖУРНАЛ ВСЕ
УКРАЇНСЬКОЇ
СПІЛКИ ПРОЛЕ
ТАРСЬКИХ ПИ
СЬМЕННИКІВ
ТРЕТІЙ РІК ВИДАННЯ
РЕДАГУЮТЬ: І. КИРИ
ЛЕНКО, В. КОРЯК,
І. КУЛИК, І. МИКИ
ТЕНКО, С. ЩУПАК
Д Е Р Ж А В Н Е
ВИДАВНИЦТВО
У К Р А Ї Н И
1929 ЛИПЕНЬ
С Е Р П Е Н Ь

№ 7-8

68

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

Бібліографічний опис цього
видання вміщено в „Літописі
Укр. Друку“, „Картковому
репертуарі“ та інших по-
казчиках Української Книж-
кової Палати

Обкладинка художника
А. Страхова

Перша друкарня ДВУ
ім. Г. І. Петровського. Укр-
годовліт № 22/жб. 8/II. 1929.
Замовлення № 1467. Тираж
1.500 примірників

О. ВЛИЗЬКО
ВІРШІ У КРУПНОМУ МАШТАБІ.

В Есені —
Круп,
тільки —
Круп
над містом
поставлений
руба.
Крутиться
Круп
з димом
труб, —
труби —
власність
Крупа.
Втомився, —
ляж, —
до послуг —
Круп, —
ліжко
з фабрики
Крупа.

Змерз на снігу, —
грійсь біля труб, —
груби — продукції Крупа.

Ікри
захотів,
купуй
ікру
в консервних
коробках
Крупа.

Каші
кортить, —
вари —
з круп
з - під
круподерки
Крупа.

Чай зберігаєш, —
тримай окуп
в термосі;
фірми Крупа.

В найбільшій
потребі —
рятунок —
Круп, —
залізний
клозет

Есен
під Крупом —
в кіптяві
згруб,

покрився
від Крупа
струпом: —

Сніг
попідтане
і крапає
Круп
розчином
шлаків
Крупа.

Бога —
нема,
диктатор —
Круп,
а решта —
додатки
до Крупа, —
приміром, —
коні, —
у коней —
круп,
жінки, —
і в жінок
круп.

Все
з комарами
їсть
Круп,
а пролетар —
під Крупом: —
якщо
не здасть
Крупа
на груб,
то сам
ляже
трупом.

ШАХТАРСЬКА ПОВІСТЬ

ЧАСТИНА ДРУГА*

Осіннє сонце не знаходило на похмурій шахті нічого собі до смаку і впало пухнастим промінням Зайді на плечі

— А швидко згорбило цього парнягу, — зауважив старий шахтар із гурту.

Всі поглянули Зайді вслід і під сонцем побачили справді згорблені у вугляній пиляці плечі, що хилились до касарні.

— Постарів, хоч і молодий зовсім, — додали ще в тяжкому замисленні.

— Та сюди хто не потрапить, то з нами зрівняється, — наважувався говорити ще хтось, та його мову урвав тяжкий кашель.

— А хіба ще помітно, що молодий? — раптом надто ввічливо поспитав хтось.

Ніхто не ворухнувся і запитання потонуло в мовчанці. Знали, що стоїть відмітчик. Хотілось відповісти йому ненавістю, та повернулись і розійшлись.

— Досадно, — стурбувався гладкий чоловік з п'яними рудими вусами. — А можуть мене ще поспитати, куди я дивився. Воно мабуть і богові було так трудно створити усіх однаковими, як і мені обернути їх усіх на бидла. Та хіба ж начальство розуміється на цьому, воно своє тороче: „Щоб нікотрих балачок або вольностей серед шахтарів. І точка“. Ну, та я надолужу: зроблю так, що всім дідам стане він під пару і вже тоді навіть дурень поглянувши не скаже, що була в нього якась там молодість.

Та дарма. Коли б Зайді цієї хвилини не було байдухе до всього на світі, крім спочинку, що він поспішав знайти його в касарні, відпрацювавши ніч, він міг би зауважити, що молодости вирвати у нього не можна.

* Див. Гарт № 6, 1929 р.

На дебелий лаві труситься в корчах батько. Івасик стоїть тут, дивиться на батькове [скривлене обличчя і зовсім не таке, як завжди було, і не розуміє, що саме діється. Батько раз-у-раз просить стогоном і рухами натягти на нього свитину, що все сповзає з нього. Та з Івасика безсила сиділка. Нарешті він кричить, щоб укутали його чимнебудь теплим. Івасик кидається по кутках, шукає і йому просто стає смішно з батька: як то він не знає, що кутки в них порожні. Але батько кричить, роздираючись, і тому, що очі йому стали страшні і ледве не вискочать, Івасикові стає боязно. Він швидко знімає з себе сорочку і наближається, щоб кинути її на батька. А батько раптом затих. Івасик стоїть з сорочкою в руках, здивований. Коли ось простягається до нього жилава рука і тільки доткнулась до його руки, як він мало не крикнув з її холоду: вона мов лід. А батько тихо й ясно промовляє:

— Мені завжди хазяї дорікали, що з мене кепський робітник, хоч як я не старався. То все тому, що я не любив праці. Тяжко було бути добрим робітником, ненавидівши те, що робиш. І от вони впізнали і помстились: примусили мене надвередитись. Тобі лишая заповіт: люби працю. Це єдиний засіб уникнути великого лиха та й душі легше буде.

На цьому мова урвалася. Батько був завжди мовчазною людиною і не мав він звички поділятися своїм сумним мовчанням, і тому тепер Івасик ловив кожне слово, боючись щось пропустити. І хоч батько й затих, а він прислухався усе ще, але забачив тільки, як батькове тіло здригнулось, потяглося корчами і, захарчавши позбулось духу.

Тепер Івасикові страшенно запахло сирію цвіллю і землею, і розглядаючи простору хату, тільки тепер побачив, як на долівці порепалась глина, що її ще помазала покійна мати, і як з щілин визирав чорнозем.

Коли це через вікно вперше за довгу зиму засіяло

10 тепле сонце і в сінях щось хряпнуло клямкою. Увійшла бабуса Вайдушка, та цього разу навіть не погладила його по голові і одразу кинулась до батька. Одначе, не заговорила з ним, а тільки раптом отетеріла, а потім склала йому руки.

І аж тоді взяла вона Івасикову голову в свої руки і сказала, що батько помер.

Другим днем батька віднесли за село на кладовище і поховали в ямі серед старих бур'янів, а Івасика бабуса одвела до якогось здоровенного дядька.

Дядько був суворий і зразу спитав його, чи тямить він кошару чистити і скотині подавати. Івасикові не доводилось ще пробувати такої роботи, і він не знав, як відповісти. Він глянув на бабусю і, як її червоні повіки жалісливо стулялись і в очах блищали сльозинки, то хлопчик сміливо відповів, що знає цю роботу гаразд.

Далі виявилось, що цей суворий дядько любив брати ніжно за вуха і боляче смикати за них. Та як Івасик добре затамив батьків заповіт і вправлявся з роботою дуже спритно, то й дядькові доводилось задовольнятися з дуже рідкої прочуханки.

Ці прочуханки щоправда були надто дошкульні, але Івасик, як і предрікав йому батько, уже мав собі втіху. Хлопець страшенно полюбив овець і йому приємно було прибирати після них. Після цієї праці забував він про всякі болі.

Та от тільки одного разу не витримав і здався: влітку був він за пастуха і як дядько страшенно пильнував за тим, щоб він не гаяв даремно часу, то йому наказано було полоти ще й баштан. Івасикові так сподобалось рубати бур'ян і всяку нечисть, що він цією роботою захопився. З цього латка розворушеної землі розширювалась неймовірно, а вівці та телята, не почувавши догляду, перескочили до ярини.

Наскочив дядько. Він лагідно завернув отару на толоку і, скинувши ретязу, згріб до своїх рук Івасика.

Скінчилось на тому, що не тільки штанці потріскались, а й Івасикове тіло теж.

Стомившись, дядько відпустив нарешті Івасика і пішов дивитись на баштан. Наймит мусів іти за господарем.

— А мало як виполов! — заголосив цей статечний господар з одчаєм. — Лінтяюга, — додав він з призирством і ударив хлопця на відлі в обличчя.

Івасик упав і знепритомнів.]

II

А повнолітство Іванове принесло людям ще більше турбот. Першою офірою був один дядько, що шкодував з батькової смерті. Ця людина не доводилась Іванові ніяким родичем, і бачив він його тільки тоді, коли помер батько. Тоді він з'явився до батькового тіла першим, як тільки вийшла бабуса. Переступивши поріг, він перехристив свою низеньку опецькувату постать широким хрестом, упав навколюшки перед іконами і запопадливо молився, а підвівшись сказав:— „Да, матері його лихо, я таки погарячився, надто тяжкий чувал був, щоб він підняв був його. А шкода, він міг би ще працювати“. І, не наблизившись до батька, як це робили всі,— зник.

Але ж тепер з нього була просто тобі клопотлива мати. Вставши дуже рано, Іван товкся в господарстві і споруджаючись виїздити в степ на жнива, і не підозрював, що саме цього ранку сповнились йому повні літа. Коли це раптом на дворі з'явився опецькуватий чолов'яга. У нього тепер було досить тяженьке черевце і на грудях висіла начищена медаль.

— Це ти Ткаченко? — запитав він у Івана.

— Так, я Іван Ткач — була йому відповідь.

— Який там Ткач, — заперечив він — той, хто був Ткач, той був за наймита у мене, а ти в іншого, то значить Ткаченко.

Іван відповів, що йому це не було відомо.

12 — То-тож,— зауважив староста і раптом непокійливо заголосив:

— А чи ж ти знаєш, що тобі вже двадцять один рік сповнився? То що ж ти гадаєш, що й далі опікуни платитимуть за тебе подать? Е, ні, годі в дурниках ходити. Завтра щоб були мені гроші.

Лишаючи двір, він постукав палицею і попередив:

— Коли тільки завтра не принесеш у волость податі, продам десятину з молотка.

Іван заспокоював його і говорив, що він мабуть на завтра грошей добуде.

Була субота; уночі пройшов невеликий дощ, а вдень припекло сонце, і ярина не тільки раптом визріла, а й тутو ж почала осипатись. В дорідних колосках од спеки тріскались капшучки, з них вискакувало потурбоване зерно і з шелестом по стеблинах текло на землю. За день жнивarki постригли чимало десятин, але десятин зо дві пшениці не дострижуть і пшениця мусить лишитись до понеділка не кошеною. На господаря шкода й глянути: він сердиться, лається, розривається в усі боки і ладен перекусити комунебудь горлянку. У понеділок на двох десятинах будуть шелестіти порожні колоски. Це всі знають і хоч ніхто не висловлюється, але відчувається, що всі зловтішаються.

А Іван погляне по колосках і їх тучне хвилювання вбирає в себе його очі. Тоді він встає з жнивarki і, витираючи з лица піт, каже до господаря:

— Я не їду додому, а лишуся з косаркою й четвериком коней на степу і за ніч звалою пшеницю.

Господар не розуміє. Він з несподіванки оторопів і перепитує ще раз:

— Ти щось, здається, мовив?

— Так, так,— і Іван говорить щиро те, що навіяло на нього море випещених колосків:— Шкода, щоб праця моя загинула надаремно. Адже все поле полито ще весною моїм потом.

— І дійсно, — отямився господар, — мені й з голови випало, що можу я примусити тебе працювати і вночі...

Та Іван не дослухав, він повернувся і пішов знов до жнивarki.

У неділю на ранок Іван повернувся надто стомлений і йому, хоч і хотілось одразу впасти й заснути, та він пам'ятав про старостин наказ.

Упоравшись, він відшукує господаря і просить грошей.

— Що?? ніяк не розуміє господар. — Яких грошей? Ти диви, пригрів, відгодував нещасного покидька, а тепер іще плати йому гроші!

Така вимога очевидно могла викликати у господаря тільки гнів, і він галасуючи ніяк не міг позбавитись його.

— Геть з мого двору, — нарешті заревів він грізно. — Геть не смерди тут, щеня шолудиве.

Іван вийшов за багаті ворота і попрямував до своєї хати, що пустою стояла, серед левади, порісши лободою.

III

По другому тижню староста велів подивитись у книгу, чи заплатив Ткаченко податок. Писарчук дістав товсту книгу, довго листав сторінки і нарешті, зупинившись сказав, що податок Івана Ткача ще тільки збільшив суму недоплаток.

Староста споквола, але твердо крутнув на бік вусом.

— Не заплатив, кажеш?

Писарчук, щоб підперчити старостин запал, скептично мовчав.

У цей час Іван лежав у порожній хаті і, задивившись на старий бокастий сволок, забув про голод і тільки думав: „Щось у батьковому заповіті не все гаразд. Працю то я люблю і нахожду в ній чимало втіхи, а от люди... як же ж то з ними, коли стоять вони на заваді? От про людей батько не сказав нічого. Ма-

14 буть доведеться йому самому розв'язувати цю задачу. Та важко, бо тільки подумає він про них, як в грудях здійсмається гнів і розум паморочиться“.

Коли це рипнули двері і на порозі з'явився староста. З світла йому в хаті потемніло очевидно в очах і він, мов ховрашок з нірки, водив масним обличчям, пригнувшись, а колючі очі, шукаючи, бігали по кутках.

— Он бач, як вилежуються панич! — гукнув він, уздрівши Івана на лаві. — Тебе що ж, надоумили мабуть, що закон не дозволяє продати землю за податки, то ти й заспокоївся? То дарма, здам в оренду на віки вічні. — І він вимагав, щоб Іван зараз же поквитався. Іван сказав, що заплатити податок він не має чим. З цього староста просто скипів і, лютуючи, назвав Івана придуркуватим бидлом.

Іван рвонувся з місця і, не бачучи світа, кинувся до старости. Та руки його вхопили тільки ціпок.

А коли отямився, то побачив, що старости не було, а з зав'яленого старостиного ціпка торчали йому в руках тріски. Йому хотілось радіти, що все околосилося тільки на палиці. Але груди шматувало незнане ще, але хиже, як звір, почуття, і воно вимагало кари за образу і за голод, що він терпів його тепер. Знесилюючись, мов од якоїсь п'янющої задухи, парубок то схоплювався на ноги, то знов сідав на лаву і, затиснувши голову в кулаки, стогнав наче поранений.

А тимчасом в хаті ставало зовсім темно і він на решті збагнув, що прийшла ніч.

— Проклята голодна ніч! — він метався по хаті і, як натакався щораз на стовп, то вирішив засвітити нічника. Лапнув себе по кишені і тільки почув торохтіння сірників, як раптом зупинивсь і на мить замислився.

А далі, затиснувши в руках коробочку, він вийшов з хати і попрямував до господарєвого току. Кроки його були тверді і рішучі, як людині, що однаково несла свій суд, як і свідомо йшла на загибель. Іван зайшов з берега, пробрався через город і, швидко

переметнувшись через високу загату, раптом опинився серед величезних скирд, що в місячному сяйві гордовито копичились снопами збіжжя.

Він гаразд знав, де мала стояти пшениця і, відшукавши ячмінь, висмикнув чималий віхоть і наблизився до потрібного місця. Так, це стояли ожереди його пшениці, що він її сіяв, доглядав і що нарешті косив. Снопи тяжко придушені власним зерном, тирчали до нього гузирами і тільки де-не-де звисали, мов вітаються, дорідні колоски.

— Нікому не достанетесь, — прошепотів він, і радіючи з незвичайною силою почав висмикувати в середини снопи. Розривши чимале кубло. Іван зупинився, спокійно дістав з кишені сірники, підклав палкого ячменю і вичіркнув вогню. Пересохла солома весело затріщала і раптом гарячі пасма полум'я закрутились по кублі.

— Немає дурників на когось працювати — усміхаючись вогневі, сказав Іван і знов переплигнув через загату.

Десь на далекому куткові валували собаки і над селом у нічній прохолоді слався їдкий дим перегорілого хліба.

Іван спокійно спав у бабусі Вайдушки і, коли серед ночі прибіг задихавшись урядник, вона навіть не побудила його, довівши, що спить Іван у неї од самісінького заходу сонця.

Ранком, як тільки він прокинувся, бабуся кинула своїх бджілок і, вродившись на порозі, взялась частувати його сніданком. Вона миттю принесла з льоху глечик холодного і міцного сирівцю, нарвала сокової цибулі і поклала окраець житнього хліба.

— Їж, мій покутнику, — присогласила вона. Іван одразу тільки їв, а далі, коли губи зашарілись з потовлення, спитав:

— А чому ж то взиваєте мене покутником, бабусю?

— Покутуєш, синку, й за батька. Його як випорото було надто образливо, то він був прийшов до мене і дуже побивався та й наважався іти спалити багатія-ката. І хоч я його й благословила, коли він попрохав, та тільки знала, що не зважиться він, бо надто уже багато балакав і вболівав. І дійсно, коли повернувся до мене, то ні собаки не валували селом, а ні димом не несло. На ранок я його частувала, як оце й тебе сирівцем, але він сидів, схиливши голову, сумний, мов понівечений, і до міцного напою стидався і дотикнутись. Та й не до того було йому, бо прийшов урядник і забрав знов його до волости на розправу за те, що він ворожив уночі коло чужих стіжків. А ти бач смачно їси і спокійно зориш перед себе, та й скажу тобі щиро, що подобається мені дух димку з твоєї одежини. Перед смертю мені либонь вважається, ніби перед тим, як ото лягти спокійно в домовину, я бачу на землі усіх багатіїв у вогненому пеклі. З радости я аж гукаю: „От, слава богу, таки й для них настала розправа. Звідти мені повіває смердючий димок з їхнього лою, але мені приємний цей димок, і я щасливо заплющую очі.

Іван з опалу перехилив глечика. Далі він не знав, що можна робити ще, і бурхливо зареготавши, міцно притиснув бабусю до своїх грудей.

IV

• У неділю на вигоні гуляла молодь. Над шляхом у непорушній тиші висіла ще хмара пиляки, здійснота екіпажом земського начальника, та як навіжений галас уже затих, то й підводились з землі знов. Справа в тому, що хлопці не знали зовсім, що воно й таке отой земський, а пізнавали, як і всі, по тому, що ця людина, забачивши хоч здаля будь-яку селянську постать, завжди схоплювалась у екіпажі навстоячки і, взявшись поштареві за плечі, дико і несамовито галасувала: — Шапкі долой, кланяйтесь, скоти.

ДЕСЯТЬ РОКІВ ЛКСМУ

УРОЧИСТИЙ ЮВІЛЕЙНИЙ ПЛЕНУМ
ЦК ЛКСМУ В КИЄВІ 1/VI. НА
МАЛЮНКУ: ПОЧЕСНА ВАРТА БІЛЯ
П Р А П О Р І В

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

— Значить земський, — говорили.

Цим разом було так само. Тільки кинувся земському у вічі цей строкатий гурт, як з шляху неслись уже вигуки. Та гурт мов за командою припав до землі і повернувся до начальства спинами. Земський аж ко-ней спинив і кричав усе посварючись на них кулаками. Одначе, бачачи задубілу упертість спин, хвацьнув поштаря по плечах і помчав до волости. Хлопці зводились; одначе веселість змінилась їм на якусь задуму. Дехто закурював, а більшість мовчала, наче боячись розхлюпать словами задуму.

І тільки один поміж них говорив. Це був Яким, відомий усім своєю непосидливістю. Він часто зникав з села і перебував десь по містах. Здавалось, що під цю хвилину всяка балачка видається за дратуюче дзижчання серед урочистої тиші. Але Яким заговорив і слова його мов вітерець у великому лісі починав розгойдувать одне по одному дерева. Його мова була надто обережна і своєрідна: він усе дивувався. Прорветься, дмухне і знов замовкне.

— І чого воно ото над нами земські усякі коверзують? — Дивується, зовсім не розуміючи, Яким.

А хлопці, що ближче до нього, не стримуються і бухають:

— А цареві нікуди дівати отаких божевільних голупанків, так він і становить їх на мужицькі шиї.

— Хм, диви!? — справді таки вражений несподіваним поясненням, дивується Яким. — Це чисто так, у нас на заводі було, де я працював, — кидає він і замовкає.

О, це вже вітерець протяжливий. Він продуває аж у груди.

— А що ж саме, а як було у вас на заводі?

— Та пустяк: поставили до нас нового начальника, ну й як усяке начальство він одразу почав зменшувати робочим заробітки, а цей ще й ласий був давати по морді. Потерпіли ми вже, доки перейшли в нічну

18 зміну, а там приготували великий мішок, згребли його і, надягнувши, опустили в газовий колодязь. Ну, й пропало начальство, а де і як, ніхто не бачив і не чув.

— Та воно й для цього начальства є ставок, — перепиняють уже Якіма.

І далі, що більше дувувався Яким, то все дужче гомонів гурт, аж поки гомін його нагадував грізне стугоніння розбурханого лісу.

Іван лежав не зводячись. Йому потрапила прив'яла стеблинка трави, він поклав її на зуби і, перекушуючи, слухав ці балачки.

Нічого він не зрозуміє. Як же ж то жити в світі? Чи любити працю й жити з людьми в злагоді та покорі, як батько заповідав, чи може пристати на той шлях, куди ото заманує Яким? О, ні, Якимів шлях то злочинство. Він припаде тепер знов до праці так, що ніхто його вже не відірве, і праця поставить його в рівень з усіма.

І в той же час не знає він чому, але від Якимових слів йому стає незвичайно легко і якось завзято-радісно. А хлопці бурхливі й сміливі просто видаються йому надзвичайним. Таким надзвичайним, сміливим і незалежним почуває він і себе. І, дивно, йому стає шкода свого господаря і надто соромно своїх вчинків. „Схибив я батьків заповіт і став злодієм. Отже не слід дошукуватися в заповіті правди, а треба просто додержуватись і виконувати його“.

А тимчасом земський начальник порядкував у волості. Він довго і вправно розпикав старосту за ті безладдя, що нібито найшов у нього, лаяв за недоплатку і спинившись поглядом на його руденькій борідці, що так настирливо вилискувалась оливою, не міг відмовити собі в насолоді, щоб не посмикати за ню. Та тільки дотикнувся пальцями, як відчув незвідану насолоду, і, захопившись скубнув так похотливо, що в руках йому лишився кущик волосся.

Земський дивився помутнілими очима, а староста усміхався. А коли забряжчали коні дзвониками, уносячи земського, староста розлютувався.

Біль, образа і сором обпалювали вогнем його істоту. Схопивши палицю в руки, він вискочив з волости і без шапки, розхристаний побіг селом, про щось галасуючи. Його несло повз вигін. Гурт молоді реготав дужим сміхом. А Іванові думки все більше обертались на бажання знов узятись до праці.

Коли це раптом заслонили йому світ пара чобіт на зборах, ласо намащених дьогтем, і тут же над гуртом залунав сердитий вереск. Іван звів очі і побачив перед собою старосту.

— А, і ти тут? — накинувся він на Івана. — Попався мені нарешті серед людей, — і староста поплював у руку й міцніше взяв ціпок. — Так ще ж ти, злидню ледачий, вилежуєшся, а подать платити хто буде? — і, не вагаючись, оперезав лежачого ціпком.

Іван лежав не ворухнувшись. Староста хотів ще бити та, замахнувшись, застиг з ціпком у повітрі з якогось страху.

Важко було сказати, що творилося в ту хвилину з Іваном, і лише по тому, що він міцно заплющив очі і губи ламались йому корчами, можна було догадатись, що здійснюється в ньому страшна буря.

Але староста очевидно мав це за покірність, бо знов засвистів у повітрі його ціпок. Одначе, опустити його на Івана йому не довелось: він одразу мов підкошений биркицнув на землю.

Іван напосів його своїм тілом.

Навколо трошки пореготали, потім розійшлись і на всьому селі стало безлюдно й тихо.

І тільки з вигону чулось усе ще то болючий стогін, то гарчання. Це гарчання нагадувало скаргу якогось велетня, знесиленого власною люттю.

Другим днем старосту повезли до лікарні, а Іван цілий день лежав у порожній хаті, зануривши холодні

20 очі в стелю. В них не було вже ані радості, ані вогню твердих намірів і бажання. Вони були посірілі, як погорілі гноти.

А вечором, коли настала темна ніч, Іван встав і розчинивши двері, пішов, не відаючи шляхів, у невідому даль.

Ну то й чи можна вирвати отаку знаковиту молодість?

V

В дикому тоді ще Донбасі на одній закинутій у степу між тирсою глухій шахті, одного ранку з'явився парубок. Таке явище не було тут незвичайністю, та й парубок був звичайнісінький і хіба тільки й того було цікавого, що був він „хохол“, а сюди бач більше потрапляли, як глузувало начальство, „кацапи“, „ляцвіни“ і „татари“. Був він широкоплечий, кремезний і обпалений вітрами. Шахтарям парубок нагадував необ'їздженого лошака. На всі запитання цей здоровецько відповідав з дитячою усмішкою і взагалі був якийсь сором'язливий і наче безпорадний. Одначе, назвати своє прізвище уперто відмовився. Та тут між товаришами був заведений звичай і не допитуватись цього у людини. Часто з прізвищем, що нічогісінько не промовляло про людину, повставали для неї тяжкі вчинки, що зробила вона десь, посварившись з тим світом, який пізнавав її лише за прізвищем. Тут вона воліла не пам'ятати цього тавра, а коли можна, то й не видавати себе.

Земляк, що один-одним відшукався тут, подивився на Івана і не без глузування назвав його — Зайдою. Це слово і тон, що ним було воно промовлено, усім сподобались і Івана Ткача охрестили на — Зайду.

По другому дні Зайду спустили під землю в шахту. Він швидко змарнів, втратив свою степову свіжість і засумував. А вже через тиждень він надмірно стомився, в стомі притупів в йому сум. і він став такий, як і всі. Ранком його спускали в шахту, а вечором

оглушений, як кріт, понівечений, з смоктанням у грудях він вилазив на поверхню і, діставшись касарні, валився на брудну підлогу і засинав тяжким сном.

Так минали для Івана нові дні.

Тепер не прокидалось уже в нього бажання полюбити працю, а як стомленому бидлу хотілось не чути болю намуляних болячок, так і йому лише жагуче хотілось забутись цього життя. Коли пвверталась така хвилина, що здатний був він міркувати про щось, хлопець прибирав способу досягнути забуття. Міркував він у темному забої, тягаючи санки з вугіллям, і в касарні, коли прокидався серед ночі від задушливих випарів.

Та дарма, з цих міркувань життя ставало йому ще жахливішим і каторжно тяжким. Нарешті, він радий був, коли голова була такою зтяжкою, що в мізкові не могло родитись аніякої думки, або запитання. І от за першої получки Івана присогласили випити горілки і послухати гармошки.

Парубок дуже цьому зрадів і охоче пристав до гурту нового товариства.

Від першої ж чарки Іванові смішно закрутилося в голові і на серці стало незвичайно весело і легко. З радости він несамовито вигукнув:

— Над нами немає тут уже старост, щоб правили подать. Давайте, товариство, обернемо працю нашу з каторги на втіху.

Всі зиркнули на нього, та ніхто нічого не відповів і тільки дехто зле зареготався. Тоді Іван увесь приплив своєї радости вилив у пісню. На всі груди високо і дзвінко виводив він голосом степових мелодій пісню:

Гей, гей, гей, та хто лиха не знає,
Та нехай мене питає.
Та гей же, гей та й гей.
Та виріс я в наймах, в неволі,
Та не знав я долі ніколи
Та гей же, гей, гей.

Всі припишкли і рвачко чарку за чаркою хилили сивухи.

Та по дорогах ходючи,
Та чужі воли пасучи,
Та гей же, гей, гей.
Ой, чужі воли дужі,
Та не вивозять мажу з калюжі
Та гей же, гей, гей та й гей.

Цю пісню чув він, як не раз співала у селі на вигоні гуляща молодь, коли ще доводилось йому у наймах поратись коло чужих волів. Іноді за вільної хвилини йому й самому кортіло одвести душу нею та надто вже вона пасувала до того, що було йому перед очима, і тільки розкривав він рота, як слова її кісткою застрявали в горлі.

А тепер з каторжної дійсности промовляв він нею до гіркого минулого, де впали перші дитячі сльози і, зародившись, перегоріли юнацькі жалі з дошкульних образ. Кожне слово пісні стискувало йому серце, збурювало почуття і він, заглибившись увесь, з муками підбирав слова і все співав далі й далі. Здавалось, що пісні не буде кінця, бо він, захопившись, сам уже вигадував для неї слова, сполучав їх, добирав голосу на них і все розповідав про свою долю.

Нарешті, пісня раптом урвалась.

— Хху, усе, — сказав Іван і повів прочулим поглядом по товаришам.

— А тепер мені хоч податі не треба платити, — продовжував він, очевидно, свої міркування. — На нашій загарбаній землі мабуть можна найти щастя в злиднях. Ми з вами здається, щасливі цим самим щастям.

І він з селянським запалом рванувся по кімнаті, хапав кожного, тиснув у обійми і цілував.

Йому відповідали на взаєм.

— Товариство, та кращих людей за вас немає в світі! Давайте поцілуємось за вічне товариство! За братерство!

Декому момент піднесення уже пройшов і відповідати на поцілунки вони не бажали. Сивуху пили.

— Де він у біса відшукався такий, — ремствували вони. — Що він баба, що розжалюбе. Хохол...

Іван одривав свій зір від гурту, дививсь у сперту темряву халупи, на брудну жінку з жовтавим опукуватим обличчям, що схилилась коло підсліпуватої шахтарської лямпочки і на щось вичікувала, знов обертаяся до товаришів, які розлягались за чорним покопирсаним столом, і йому заманулось світлого барвистого оточення.

Він розповідав про велике ласкаве сонце, запашні садки, щебетливих птахів, веселих дівчат і про улюблених овець.

З його оповідання на темних стінах задушливої халупи вимальовувалось шахтарям широке барвисте життя, дозвілля. Їм подобалось, як Іван розповідає, але щоб було десь таке життя, то вони не йняли віри і, нарешті, наказали йому замовкнути.

Іван замовк і разом в усіма хилив сивуху.

VI

Коли було все випито, Іванові наказали розплатитись за всіх. Іван вивернув кишеню і кинув гроші на стіл. Жінка з жовтим обличчям вправно підхопила сувертень. А на свої гроші шахтарі розпочали гру в карти.

Іван сидів тут же край столу, п'яний. Обважніла голова його клонила долі. Він хотів звестись і не міг, бо весь був тяжкий, що намочений рептух.

Поклавши голову на руки, він прислухався, як гуло йому в ушах, пригадував, як почалася гульня, і дивувався, що пам'ять йому лишилась такою ясною. В грудах прокидався йому щимучий біль з обманутих сподівань у сьогоднішньому вечері.

А тимчасом між картівниками швидко виникла сварка: високий худий і надто гарячковитий чолов'яга,

24 що його всі називали „Татарином“, програвшись другому шахтареві, парубкові з білявим волоссям і голубими очима, не платив грошей.

— Душа ест, а денга нет, — відбрикувався він, поблискуючи очима.

Парубок, що його звали Лигою, підозрював, що татарин гроші має, але не хоче платити, і хотів обшукати його. Звівшись на ноги, Лига неупевнено ступив крок і тільки насунувся своїм гливкуватим тілом на татарина, як той зскаженівши, ударив його в обличчя.

Сталась дика сцена: в тяжку постать Лиги одразу мов пустили ток, він увесь напружився і хижо напотовився. Легко і твердо виставивши ногу наперед, він загородив татариніві дорогу з кутка, куди той відскочив, і мов ведмідь дужою лапою згріб свою офіру.

Татарин з усієї сили пручнувся, але йому тільки захрущали ребра і не встигли всі перевести духу, як Лига підняв татарина на поверх голови, мить потримав у повітрі, і, рикнувши, з усієї сили кинув його на підлогу.

Господині і Іванові невільно вирвався зойк.

Але татарин, ударившись кистями об підлогу, підскочив на ноги, що гумовий блазень. Всі зареготали і розвели їх геть.

Гру продовжили без татарина, а він принижений і роздратований ходив сопучи коло порога.

Нарешті, вгляdivши Зайду, він підскочив до нього.

— Ті, лашак, — звернувся він зневажливо. — Давай денгу.

Іван показав вивернуту кишеню.

— Брош, пірятил денгу. Бай ти, розіказивал богату жизнь.

Іван усміхнувся.

— Чаво сміхаєся? Давай! — не відступав він.

— Відчепись геть, — хотів відмахнутись Іван і йти.

— Што - о?! — раптом оскаженів татарин. — Чаво делаеш мне болно? Зачем говориш „гет“? — і вдарив Івана у вухо.

Іван очевидно не міг збагнути, що саме сталося; він тільки повів долонею по щоці і мабуть би продовжував сидіти, не зводячи голови. Коли це вибухнув дужий, отрутний регіт. Хвилі цього сміху погнавши Іванові до голови кров і обпекли всю істоту вогнем.

— Ех, ти, баба — глузували усі, обступивши його. — Слїнтяй, цілуватись тільки йому, а на здачу так уклякає...

І старе заснуле почуття, що його були розбуркали в селі, знов проснулось з шаленою пристрасстю. Тепер він збагнув, що його було ображено. Схопившись, він твердо став на ноги і мовчки, тільки сопучи, кинувся на татарина.

Той притаївся і, наче лякаючись, з сухим вогнем у очах, вичікував на свого нового ворога. Іван наступав прямо і тільки простяг руки, щоб згребти його, як у татарина блиснув ніж і він, розмахнувши, загородив його Іванові в живіт.

ДАЛІ БУДЕ

ПАНЬКО ПЕДА
УКРАЇНА РАДЯНСЬКА

Коли клени хиталися зморено
І в кущах шаруділи бандити —
Ти гукнула: „Вставайте! Поборемо!“
І ми встали немов динаміти,
Щоб заводи й лани боронити.

Твої коси — шляхами звивалися.
Плили гуньки, шапки, сині блюзи.
Ти ж топтала в розгойному патосі
В небувалому, рвійному русі
Зашкорублїх панків - боягузів.

І гукала: „Я вимету! Викину!
 Хто сягне на заводи та ниви“!..
 Ой тікали Петлюри й Денікіни
 Від червоної грізної зливи
 Ти ж буяла в розгойному гніві.

Відгуло. Ти засяла робфаками
 Молода, на старім попелищі,
 І уквітчана свіжими маками,
 Рукави засукала ще вище
 І нове розпалила вогнище.

На угноєння ворог приораний
 У безкраїх полях — тракторами,
 Дніпрельстани будуються зоряні,
 Б'ють по всесвіту радіограми
 І радіють брати за морями.

Україно моя, оперезана
 Залізницями, ти, синьоблюза,
 Зустрічала так радісно Рейзина
 І так тепло вітала Барбюса,
 Комунарко моя темноруса!

Ти смієшся. Ще босі й голі ми,
 Ще біліє похилена хата;
 Ми зростали в садках під тополями
 Та беремось тепер за верстати,
 Щоб провалля століть наверстати.

Одеса, 1929

М. КОЗОРИС

НЕТЛІ

Вечірні сутінки здавили кімнату. Немов у брудній воді топилися криві, почорнілі стіни, низькі ліжка з сірими ряднами та невеличкий стіл.

Десь на вулицях горіли лампи. Бліді блиски, що блукали хмарними, вузькими завулками, несміливо гралися на підвіконні й на краечку стіни.

Петро сидів біля стола. Спер голову на руки і цілий час дивився через вікно на протилежну стіну, де на сірому полотнищі вирізувалися вікна темними латками, де облупаний тинк кучерявився вихилясами й де з-під сірого рижа цегла виставляла пощерблені зуби.

Петро намагався зілляти всі ці плями в одно, хотів дати йому одну суцільну форму, відтворити живим, промовистим свідком тієї нужди, що так вміло ховається серед великоміської пишноти, що так камінно мовчить серед великоміського гамору.

Але тоді, як зусилля його думки й фантазії ось-ось мали здійснитися, як всі ці плями мали зіллятися в одно живе й заговорити мовою кривди й визиску, тоді несподівано стукнуло різко крісло в кімнаті, і все це, наче перелякані горобці, фуркнуло в розтіч і поховалося по темних закутинах завулка.

Цей стук так грубо потряс Петра за серце.

— Чого ти, Іване, крісла перевертаєш? — питав товариша, що щойно схопився з ліжка і заходив нервово по кімнаті. Іван мовчав і ходив від порога до стіни.

— Невже ж треба нервуватися? — продовжував Петро. — В таких випадках треба бути зовсім спокійним, треба все холодно обдумати...

Ці слова відскакували від Івана, як від скелі. Здавалося, що він їх зовсім не чує. Його довге, темне волосся розсипалося бурхливо по високому чолі й теліпалось так нервово, як і сам Іван.

Не хотілося ні про що балакати. Стискав так міцно тонкі губи, наче мав ізціпити їх нерозривно.

— Ти краще сядь отут і подумай добре. Може, не варто хвилюватися, може, краще плюнути на все.

— А ти не переконуй мене, — кинув одривисто Іван.

— Чому я не повинен тебе переконувати? Ми не зьгодні що лиш зустрінулись. Зрештою, тут не про

28 дрібницю справа, це такий крок. Від цього залежить, ну, твоє,— та не тільки твоє, може, ще чие...

Не доказав останнього слова. Не хотілося. Важко було грюкнути ним серед цієї тиші. Від такого слова щось біля серця звичайно обривається.

А Іван намагався говорити спокійно:

— Слухай Петре, мені не треба розповідати тобі деталей ще раз. Ти знаєш їх. Це справа постановлена, вона не залежить тільки від мене самого. Є певні обов'язки, певна солідарність, дисципліна. Я взяв на себе цей обов'язок добровільно, свідомо. Що тут більше балакати, над чим думати? Ти гадаєш, я хвилююся тому, що боюся? Чи може себе шкода? Бачиш, хотілося б, коли вже ідеш на або-або, щоб праця дурно не пропала. Думаєш над тим, як би найкраще зробити, гориш бажанням, щоб навіть найменший крок не вийшов хибно. Бо в таких випадках від дрібниць багато залежить. От що хвилює! Треба, Петре, і все...

Розгорнув тільки широко руками.

— А мені здається, що воно не так,— заперечував Петро.— Ти береш справу занадто чуттєво. В громадській роботі це не годиться. Ти знову говоритимеш, що наші програми різні, а з ними наші погляди, тактика.— Бачиш, погляди поглядами, Іване, але є певні основні справи, такі прості, ясні, які самі б'ють в очі, і різно дивитися на них не можна. За для того, щоб примусити історію повернути свою лінію, замало одної людини. Тут треба маси і то свідомої, організованої, яка загоріла б вулканом, спалахкотіла пожаром помсти і одностайно мозолястими руками схопила за основи насильницького ладу і розтрясла їх у нівець. Так, трррах!.. І щоб тільки закурилось, щоб перевернулося з корінням, з самого дна. Що тут одиниця? Це сірник, це так, на хвилиночку бликнути—і погаснути. А ти і ті, що з тобою, молодечим палом, юнацькою одчайдушністю хочете це зробити. Подумай тільки, чи це не абсурд?

— Я не розумію тебе, Петре. Не можу зрозуміти. Ти справляєш на мене вражіння, немов би ти отупів, немов все те, що довкола робиться, не має на тебе жадного впливу, немов зовсім не доходить до тебе. Ти дивишся на околишне життя олив'яними очима в яких не має ні вогню, ні блиску. Я так не можу, розумієш це? Не можу! Я йду вулицею і горю. Мене кожний крок на вулиці, кожний погляд б'є, як коли б хто поліном по фортеп'янових струнах гатив. Мені всі нерви дрижать. Ти уяви собі: йду вулицею, а тут довкола тебе ціла зграя шакалів. Вони від ніг до голови вдекоровані своїми шовіністичними емблемами. Вони сичать з усіх боків як гаддя. Йде молода панночка з рожевим ротиком, думав би — янгол. Але, як тільки вона почула одне слово твоєї мови, ти бачиш, що на її рожевих устах лежить стрихніна, яку вона разом з призириливим поглядом блакитних очей хотіла б впустити в твоє серце. Або — йде грубий, череватий кабан, якийсь пан канцеліста, чи купець-кабанник, таке звичайне собі рило з-за рогатки, і з якою погордою, з якою нахабністю дивиться воно на тебе, що ти не син крульової небесної. А що вже казати про тих, що вище? І це на кожному кроці, з усіх усюдів. Знаєш, я давно вже не читаю газет. Не можу. Не можу читати про безліч тих кривд, знущань, про безодню того звірства. Дивуєшся, як ці люди, — чи закам'яніли, чи помііли, чи вони справді якесь бидло, що так мовчки двигаютъ ярмо. Ні, я вже більше не можу. Хай буде, що хоче, але мусить знайтись якийсь гнів, якийсь протест. Хай вони знають, що ще хтось не задеревів, що б'є ще якийсь живчик, що ще хтось вміє ненавидіти, вміє плюнути тому ясному панству у пику. Знаєш, мені хочеться конче побачити жах, той підлий, блідий жах на скривлених устах тої самої панночки. Мені хочеться, щоб ті їдкі блакитні очі затяглись осіннім, дряхлим туманом, щоб підгорля під тим кабанським рилом задрижало з переляку, щоб та синя кров по-

30 чорніла з істерії. Не знаєш, як страшенно мені цього хочеться, хоча б на годину, на дві...

— Воно то так, Іване, може ти де в чім і маєш слухність. Тільки треба рахуватися з тим, щоб за звичайнісінького бублика не платити золотом. Може бути, що ти більше вразливий, а я менш, тут нічого не вдієш. Та справа не в цьому. Я переконаний, що нам треба робити тільки те, що дає певні, важливі наслідки.

Кімнатна темінь всмоктала в себе останню фразу і вона втопилася безгомінно, як у багні.

Іван стояв хвилину з опущеною головою, а потім мовчки підійшов до стола, витер сірника й засвітив недогарок свічки на столі.

Потемки, як щурі, плигнули по кутках, а на стінах захвилювалися півтіні, бо через відчинене вікно вливався подих вітру і гойдав полум'ям на всі боки.

— А мені здається,— почав через деякий час Петро знову,— що ти і всі такі, як ти, що ви так само, як ці нетлі, які біля світла крутяться. Дивись, бачиш? Крутяться, як коли б хотіли своїми тендітними крилами задушити вогонь. Бачиш, як змагається і ось... пах... згоріла... нема. А за нею друга летить. Дивись, дивись і знову пах,— і тільки недопалок в розтопленій стеарині. Бачиш? Хто знає, які почування метушать цими малими створіннями на вид цього вогню, і така паршивенька свічка стільки руху, чуття, стільки стремління пахне на нікчемний недопалок...

Знову мовчання...

Свічка розгойдує тіні на стінах, на яких нетлі відбиваються великими, крилатими птахами.

Іванові робиться холодно. Він хилисть голову, шукає місця опору.

Але це тільки на хвилину. Він оживає знову, збирає сили і уважно слідкує за свічкою. Біля неї крутиться велика, сіра нетля. Пурхає то вгору, то вниз, втікає до вікна, то знову летить стрілою на свічку. Іван не спуска її з ока. Десь глибоко зривається питання: що

буде з нею? Чомусь зв'язує її з собою. Чи... ні, він гонить сумнів від себе.

І раптом — швирк! і — темно.

Іван засміявся бурхливо, триюмфально. Його різкий, мушений сміх різав кімнатну темінь.

— А бачиш, бачиш! Ну, що Петре? От тобі нетля! Ти бачиш?

— Чекай, ще нічого не бачу, бо темно.

— Але темінь бачиш? От і нетля! Що ж ти тепер?

Іван зривається й ходить швидко туди й назад.

— Значить все до часу, значить і нетля на щось спромоглася! Треба тільки хотіти, головне хотіти, не киснути, не гнити, не гнутися.

Підчас цього Петро засвічує свічку і полум'я знову захиталося в обіймах вечірнього холоду.

— Ти, Іване, в останніх часах не так про мене думаєш, як годилось би товаришеві. Чогось ми тепер дуже розходимося в своїх поглядах. Але, як би там не було, у мене є одно бажання, — зберегти тебе для кращої, для певнішої гри, для такої, що дає дев'яносто відсотків певности, а не для льотереї. А ви в льотерею граєтесь. Ось чого мені жаль...

В той час стукнув хтось у двері.

Петро й Іван презирнулися.

Прошу! — кинув Іван.

Увійшла Петрова сестра Софійка. Тримала в руці білого капелюха з широкими крисами, і м'яла їх нервово пальцями. Чорні, як ворон кучері розлізлись на голові недбало. Глянула на брата й на Івася, і обличчя робилося бліде, нерухоме. Як дивилася на Івася, з великих очей хотіло вирватись щось тепле, ніжне, але сум закрив перед ним ворота. А Петро поглядав з боку й бачив, як кутки вуст у неї дрижали дрібно. Йому було ясно, що вона знала про все, що прийшла по-прощатись.

Робилося боляче на серці за їх обох. Затискав зуби покривав усе мовчанням.

Привітались, вона не сідала. Стояла серед кімнати, як коли б нагло забула, що треба їй робити, як коли б скупчила всі думки в одній точці, наче б щось дуже важного хотіла пригадати.

Тільки згодом підійшла напівнесвідомо до крісла й сіла так, щоб Івана мати увесь час на очах.

А в йому зірвалася бурхлива боротьба. Тепле, весняне з одного боку, з другого — тверде, сталеве, холодне. Вони наступають одно на одне з усією силою, з усім розмахом. Вони сплітаються в конвульсійних обіймах, товчуться нещадно, здається, що груди розскочуться від цього.

Іван не може байдуже стояти. Він вирішує, що йому треба допомогти комусь, вирішує твердо. Так, треба йому подати руку. Інакше не можна. Треба втікати від того ніжного, відтрутити його далеко.

Засунув міцно голову поміж плечі, ніби вона вросла поміж них, немов у його зовсім не було шиї.

Так було краще, певніше, немов то він витесаний грубо з одної плити.

Ходив по хаті важко, повільно.

А потім став у кутку біля свого ліжка, взяв щось дуже обережно, завинув у папір, і поклав до кишені.

Накинув пальто на опашки.

— Ти вже? — спитав Петро.

Не відповів нічого. Дивився то на Софійку, то на Петра. Не знав, з ким у першу чергу прощатися. Треба б перше з нею... Але йому хочеться мати її руку останньою в своїй долоні, щоб нестертим понести її слід.

— А цього не береш? — питав тихо Петро й витягав щось з ящика.

— Пощо? Мені треба без гомону, тихо.

— Бери на кожний випадок; хто його знає.

Іван завагався. Як Петро простягнув до його руку з чимсь сталевим-зеленуватим, він узяв байдуже й сховав.

ПОЕТ КОМСОМОЛІЇ, СТАРИЙ КОМ-
СОМОЛЕЦЬ А. БЕЗИМЕНСЬКИЙ
ВІТАЄ КОМСОМОЛ УКРАЇНИ В ДЕНЬ
ДЕСЯТОЇ РІЧНИЦІ

А Софійка сиділа на кріслі й обома руками трималася так міцно поруччя, аж пальці погнулися. На обличчі не рухалась ні одна риска, тільки чорні очі дивились якось бездонно, ніби хотіли цілком всмоктати його в себе.

Іван підійшов до Петра.

— Бувай!..— Простягнув руку. Чув, що Петрова рука лягла твердо. Навіть товариського тепла не було чути.

— Чи йому дійсно так байдуже?

Робилося чогось шкода. Вони з шкільної лавки товариші. Але Петрів погляд не зовсім спокійний. Він скоро просковзнув на Івановому обличчі... Іван повернувся потім до Софійки.

Вона встала раптом і лівою рукою міцно сперлася об стіл. А праву підняла скоро й опустила безвладно в його широку долоню.

Рука її була холодна. Як він стиснув, в тій дрібній руці затріпалося щось коротко, судорожно і враз затихло, а рука лежала так в'яло, як зморожений лист осінню. Підніс руку вгору, була мов олив'яна. Поцілував, а вона висковзнулася і в'яло впала вниз. Повернувся скоро, йшов швидко до дверей. Відчинив поквапно. Нім зачинив за собою, ніби ненароком кинув на неї поглядом.

Стояла з опущеними руками посеред кімнати і дивилася кудись далеко через вікно.

Стукнули двері і потім все заніміло. Тільки свічка розгойдувала тьмяні тіні на стіні, а над вогнем тріпоталися нетлі.

Софійка підійшла до вікна, сперлася на підвіконня, похилила голову через вікно вниз. Петро тихо підсунувся ближче до неї. Боявся, щоб не полетіла коміть головою.

— А може вона ловить відгомін його кроків з по-
дихом вечірнього вітру?

Його погляд теж втікав надвір. Напроти бовваніла брудною сіриною стіни, а вікна вирізувалися тепер

34 червоними плямами. Одна з цих плям приковувала його увагу до себе. У хаті світилась лампа. Біля стола, накритого полинялою скатертю, сидить чоловік з червоним обличчям, з обвислим підборіддям, тільки в камізолі. Перед ним тарілка. А з боку жінка з ситими, вдоволеними губами і пухкими руками накладає з сковороди гарячі шматки смаженої ковбаси. А він цямкає так смачно, з таким зосередженням, немов поза межами тарілки не існує більш нічого.

Втирає рушником сало, що спливає на бороду, а його щелепи працюють так ритмічно й справно, як добре намащена машина.

— Де я його бачив? — пригадував Петро.

Немов мотузком зв'язував до купи розсіяні думки.

— Де я його бачив? В рундучку, чи в крамниці, ні, здається, між членами „патріотичного звйонзку“, як вулицею марширували.

Не міг точно пригадати. І його думки як нетлі крутилися біля цього вікна.

— Ну його! — Відвернувся і поплив тихо по кімнаті. Здавалася такою просторою, пустою. А цямкаючі, масні губи вперто лізли у вічі. Хотів їх прогнати, заплющував очі, і тоді в кривавому світлі бачив Івана, як з втисненою поміж плечі головою, з розпущеним на опашки пальтом, поспішає темними вулицями.

— Треба йти геть із хати...

Пристанув біля Софійки.

— Софійко, може підемо! — говорив тихо, м'яко.

Вона мовчала, взяв легко за руку, — здригнулась.

— Ходи... Підемо куди... пройдемося може в кіно... ходімо.

Випросталась. Дивилася здивовано. Ніби вона прокинулася з гіпнозу й не може пригадати, що з нею.

— Пройтися? — шепнула. Взяла машинально капелюха і йшла повільно до дверей. А Петро похилився над свічкою, хотів погасити. Над полум'ям борско

крутилася срібна нетля. То кинеться прожогом до світла, то знову відскочить.

Петро слідкує за кожним її рухом.

— Що з нею буде?

Та нагло щось пригадав, щось таке, що вістрям серце пронизало. Дмухнув сердито й хата затяглася чорним. Одчинив двері, пропустив Софійку, а потім виходив за нею й тихо зачинив двері.

* * *

В хаті мертво.

Вечірня темінь зробила кімнату зовсім маленькою, згладила всі лінії.

Десь надворі горять лампи, а бліді блиски, що крайком забігають в хмарний завулок, несміливо сідають на підвіконні і граються на краєчку стіни.

* * *

На другий день фашистські газети верещали великими чорними літерами: „Замах на цитаделю, злочинця вбито“.

1928 р.

СЕРГІЙ ЯРОВИЙ
БІЛИЙ ЖАР

Моя країна — хмарочос-завод:
без ліку горнів полум'ям пашать:
Ти робітник — сюди мерщій заходь,
перетопи снагу на білий жар.

Варстати крають лункодзвонну сталь,
виточують вікам нову скрижаль.
Душні ливарні зливою тяжать:
тече потік — іскряний білий жар.

Трансмисій ритми, молотів пісні,
залізно-тирсяних узорів яр...
Який, заводе, ти просторий і тісний!
Як молодить тебе цей білий жар!

Машин потужних зімкнуті ряди...
Чи можу ж я, дивившись, не радить,
не ждять, коли обгорне світ пожар,
ве перетопить через білий жар!..
Зінов'ївське, 1929

ЮР. ШОВКОПЛЯС

ВЕСНА НАД МОРЕМ

ПОВІСТЬ

КІНЕЦЬ *

XVII

Після того, як Зіна розказала йому про вчорашню свою розмову з Киваєм, Бит довго мовчав зі зсунутими бровами.

Вони сиділи біля вкна в Зіниній кімнаті й вона з звичайною своєю посмішкою поглядала на його замислене засмагле обличчя, а його наче неживий погляд устроївся в мур протилежного будинку, не помічаючи, як сонце, схилившись до заходу, залляло червоним світлом нерухоме листя дикого винограду навкруги століків татарської кав'ярні. Не помічав і того, що Зіна ні на жадну мить не одривала своїх очей од його міцного тіла, напруженого впертою думкою — може, більшого щастя не потрібно було б йому, заглянь він тільки в ці очі.

Але Бит різко повернувся до неї й її очі сховалися під наспленими бровами.

* Див. Гарт №№ 1, 4, 5, 6, 1929 р.

— Коли ти не боїшся, так піти на це побачення треба,— сказав він рішуче.— Ці дні нам очей з нього не можна спускати, ми й так за живгазетою багато часу прогаяли. Я ні разу Чадика не бачив, а це хлоп'я напевно щось узнало. Сьогодні неодмінно знайду його... Голову покладу, а Кивай з моїх рук не வி-слизне.

— А ти не боїшся, що він... як тоді Павло? — не підводячи очей, тихо спитала Зіна.

— Боюся. І не тільки за це боюся... Пам'ятаєш, що я тобі розказував про викинуту морем дівчину?.. Але я й про це подумав. Зараз тільки початок восьмої — я встигну збігати за Самойленком і ще за деким з хлопців. Ти з ним до пляжу йди — там багато місць, де мені з братвою сховатися можна. Я йому там таку засідку влаштую, що прийди він туди з усією своєю армією, ти не лякайся — врятуємо. Так що часу гаяти не варт — піду.

Бит хутко підвівся, але лишився на місці, уважно зазирнув у відведені від нього Зінині очі. Побачив на них маску якоїсь думки, що робила їх далекими й чужими, поволі сказав з штучною веселістю:

— А все таки красиве життя в контрабандистів, мабуть. Я сам люблю море більше за все на світі, знаю, яка це насолода — міряти його невинно вздовж і впоперек... А до того ще залізна сила й яскрава боротьба з небезпекою, що вічно оточує контрабандиста. Ну, скажи — хіба не привабно це?

Зіна раптом підвела на нього широко розплющені очі й чудним здався їй погляд Битові. Легка усмішка була в ньому й ще щось — від цього почув він себе радісно й ніяково: наче довго й усюди шукав він загублене й несподівано побачив його перед очима — там, де воно завжди було... Зіна теж підвелася, щоб покласти руки йому на плечі — покірними й безси-лими здалися вони поруч напруженої постаті Бита — й сказати:

— Дурний ти, Биточку... Мені не віриш? Думаєш, що Кивай став для мене не тільки контрабандистом? І боїшся після того, як я відшила тебе тоді на човні, сказати мені про себе?.. Не винна ж я, що сліпий ти й не бачиш, що я тебе люблю... Чув? Тепер не будеш боятися?... Ну, йди — ввечері знову побачимося... — Її руки тихо порснули по його руках, затримавшись на мить біля пальців — для легкого тискання. — На молу, або біля клюбу — де хочеш?

Але Бит нерухомо стояв перед неї, наче ці слова міцно прикували його до підлоги, а шалена радість, як вихор, порозкидала всі його думки, і зникли слова, що ними треба було відповісти їй. Тільки в очах стрибали гарячі вогники — вони й обпалили Зіну його пекучим щастям. І коли б Зіна здригнула йому назустріч, або нерішуче відступила від нього на півступені, кинувся б Бит до неї, щоб зламати її струнку постать могутніми від щастя обіймами. Але вона не рухнулася, тільки губи випросталися теплою посмішкою, ховаючи її бажання притиснутися до нього...

— Чого ж ти став, як стовп? — спитала вона, спокійно сідаючи на лутку. — Адже час біжить?

— Зінко! Ти... справді? — не слухаючи її, нарешті викрикнув він. — Любиш? Справді? — Він ухопив її за руки, не помічаючи їх навмисної кволости. — Так постій же, дай мені теж сказати. Я ж теж люблю тебе... Люблю... Ну, розумієш?

— Знаю... Хіба б я сказала тобі, як би не бачила?.. Але за півтори години мені треба вже бути з Киваєм, чи ти забув про це?.. Іди — тобі ж до того часу багато чого треба зробити. Не гай часу.

— Я встигну. Птицею змотаюся до всіх хлопців. Одну хвилинку тільки...

— А коли не встигнеш?.. Я ж боїтимися, не знаючи, чи встиг ти, чи ні... Краще піди зараз — тоді я буду певна, що ти близько від мене. Ти ж знаєш, як мені важко бути сьогодні спокійною. Хіба можна

показати Киваєві, що я боюся його? Та й побачимося ми ще сьогодні — про все поговоримо. Адже мені теж хочеться побути з тобою... Чи ти й тепер іще не віриш мені?

— Вірю... Ще й як вірю... І зараз же піду. А щоб ти напевно вже не боялася, так коли ти підійдеш до Кивая, повз вас пройде один з наших хлопців і буде виспівувати... ну, хоч би „Більше надії, брати“, щоб ти його поночі пізнала... Не забудь тільки піти з Киваєм на пляж, але до того каміння, що за пляжем, не доходи — там ми будемо... Ну, от і все, здається... А чекатиму я тебе на молу. Треба з Германом побачитися, а там його найлегше знайти. Приходь же обов'язково.

Він підвів її з лутки, щоб вистрибнути у вікно, але не втримався — на коротку мить міцно притис її до себе... Зіна не встигла навіть відповісти йому — не було його вже в кімнаті й тільки радісне висвиствання сказало їй, що він поспішав збирати хлопців...

... У порту вже відзвучала одна склянка — дев'ята година, — коли Зіна вийшла на безлюдний проспект. В тіні дерев, що рясно витяглися по краю пішоходу вздовж залізничного муру, було темно й їй здавалося, що за кожним рухом стежать чийсь уважні ворожі очі. Прохожих майже зовсім не було, на нетвердому асфальті їх кроки були нечутні — хутко завмирили за її спиною — від цього росло почуття полохливої самоти. І тільки те, що ясний місяць спокійно миготів крізь листя над головою, розсипаючи сріблясті плямки на пішоході, а море хоч і невидимо, але звичайно плюскалося на тому боці залізничних мурів, давало Зіні твердість й упевненість. І усе ж таки не втримувала неприємного тремтіння, коли поблизу лунав несподіваний шум.

Кивай мовчазливо й нерухомо сидів на залізничному мурові, його біла сорочка зливалася з місячним світом.

40 І, мабуть, від того, що віддаля застукотіли квапливі ступені, хутко наближаючися з зухвалим виспівуванням „Більше надії, брати“, він не встав, щоб піти їй назустріч. Тільки, коли заспокоєна цим співом Зіна підійшла до нього щільно, ворухнувся з словами:

— Я таки здорово боявся, що ви не прийдете — дев'ята давно вже була... І такий радий, що ви тут, у мене наче крила вирости. Адже ви та дівчина, що за неї життя віддати — занадто мало... Добрий же вам вечір. — Він підняв її холодні руки до своїх губів і хоч зараз його обличчя було виголене, на її долонях залишилася неприємна гаряча мокрість його поцілунків. — В оцих руках моє щастя — ви знаєте це...

Від цих зворушених слів, од палких очей Кивая, що в них гаряче відбивався місяць, Зіні стало нудно й тоскно, думки потекли повільно й безсило, не знайшлося відразу відповідних слів. З зусиллям примусила себе покласти свої руки йому на рукав і тихо промовила:

— Ходімо звідсіль кудинебудь... Тут прохожі...

— Ходімо до моря. Там ми нікого не зустрінемо... Мені радісно, що ви не жахаєтеся бути зі мною на самоті... Ходімо.

Він обережно узяв її під руку, щоб обережно звести її по крутому узвозові на пісчане надбережжя. Вони мовчки пройшли на порожній пляж, Зіна ледве втримувала сміх од його ніжних тискань її руки і недалеко від каміння, що об нього лагідно ластилося море, вона сіла на пісок. Бит з хлопцями поруч, боятися нічого: довгі, як у малпи руки Кивая нічого не зроблять із нею. І коли він напівліг біля її ніг, повернувши своє ясно освітлене місяцем обличчя, вона сказала ніяково:

— Я от не знаю, про що ви говоритимете зі мною, але в мене таке почуття, наче ви моє життя хочете зробити іншим... І я спішила до вас... хотіла вас побачити.

Кивай пильно подивився на неї, але не побачив на її відвернутому від місяця лиці брехні, тільки дівочу

засоромленість і очі, що уважно розглядали барвисту гальку. Оглянувшись, квапливо заговорив з посмішкою:

— Ви праві, але я навіть не дивуюся вашому почуттю. Воно так зрозуміло для мене, адже вам набридло сіреньке життя в оточенні звичайних, нічим не цікавих комсомольців. Я знаю — вам хочеться зазнати того, що робить життя значним і могутнім. От чому я пропоную вам зв'язати ваше життя з моїм і певний, що ви не відмовите мені в цьому... Подумайте, хто крім мене дасть вам усе, чого ви тільки забажаєте? Хто більш за мене достойний вашої краси й молодости? Хто краще за мене оцінить їх? Ви ж знаєте, що для першого - ліпшого комсомольця ваша краса — нуль, дурниця. Комсомолец не зробить вас королівною; він вам казки оповідатиме про соціалістичний устрій, що на його може й дочекаються наші онуки. А ви зараз повинні бути королівною — в цьому ваше призначення.. Я вам казав уже, що їду завтра в Стамбул. Я певний, що ви поїдете зі мною — інакше бути не може. По ваших очах бачу: ви самі хочете цього. — Раптом він сильно схопив її за ногу біля щиколотки. — Чого ж ви мовчите? Скажіть... скажіть, що поїдете зі мною!

Зіна полохливо висмикнула ногу, але відповіла тихо:

— Не хапайте мене так — ви такий сильний, самовпевнений і мені трохи боязко з вами... І це так несподівано те, що ви зараз сказали мені, що я не знаю...

— Не кажіть так — я не вірю.

— Я не можу рішитися так одразу... Я ж майже не знаю, чи можна вам вірити... Ну, чим ви доведете мені, що ви правду сказали, що ви не заваблюєте мене просто?.. Що ви зробите все для мене?

— Яка ж ви чудна! — розсміявся Кивай. — То ви кажете, що прийшли для того, щоб я змінив ваше життя, то лякаєтеся чогось... Але такою ви подобаєтеся мені ще більше — у цьому вся ваша молодість. Ви боїтеся мені вірити?.. Але подивіться — ми тут одні. Ну, який би парубок, хоч би й з ваших комсомольців, не використав

42 би становище й не примусив би вас... ну, не примусив би вас належати йому? Ваші крики не долинули б звідсіль до вулиці, змішалися б з плюскотом моря... Але я не для того просив вас прийти сюди, я хочу, щоб ви моєю стали назавжди. Розумієте?—назавжди. Щоб усе моє життя належало вам, щоб ви були для мене тією, для кого варт жити й боротися... А якби я хотів тільки на п'ять хвилин зробити вас моєю, я б не розмовляв з вами так. У мене вистачить сили справитися з трьома такими, як ви—навіть не охнули б. Подивіться...

Несподівано Кивай легко скочив на ноги й метнувся до каміння, не помічаючи, як од цього Зініне обличчя перекошилося жахом. Але він тільки одірвав од землі велику каменюку й, без напруження підвівши її вгору, кинув у море... Далеко від берега шубовснула вона, піднявши над водою високий сніп білих бризок, вони наче зупинилися в повітрі, мов підхоплені якоюсь невідомою силою.

Пригляdivшись уважніш, здивована Зіна зрозуміла, що то просто біле вітрило, непомічене раніш, поволі пливло вздовж берега. Кивай теж помітив його—не відразу повернувся до неї, і, продовжуючи перервану похвальбою розмову, чомусь з чудною усмішкою стежив за вітрилом; навіть не сів, а стояв з руками в кишенях.

— Бачили мою силу?.. Я всякого парубка в цьому місці в дві секунди покладу на обидві лопатки. І ця сила стане вашою, якщо ви згодитесь поїхати зі мною. Все моє буде вашим, а в мене (ви ж знаєте) багато чого є... Хочете, я дам вам бравнінг, щоб ви вбили мене, коли тільки впевнитесь, що я не чесний до вас? Хочете, я зараз попливу до того човна й потоплю його? Для того, щоб ви повірили мені.

— Якби я не вірила, я б не прийшла сюди... Але я... я не хочу вбивати вас. А де запорука, що не вб'ю?

— Ви, значить, хочете поїхати зі мною? Ви хочете, щоб я був вашим?.. Чого ж ви не відповідаєте? Чи ваше мовчання — знак згоди?.. Яку ж за поруку я вам можу дати зараз?.. Мені шкода, що ми знаємося так мало, у вас не було б ніякого сумніву, коли б ви знали мене більше... Але хіба я не відразу сказав вам, що моє життя — для вас, тільки для вас... Ну хочете, поїдьте зі мною, не ставши моєю дружиною. У вас буде бравнінг, щоб захиститися від мене, коли я порушу слово честі. За цю подорож ви встигнете пізнати мене всього — я доведу вам, що в моїх силах зробити ваше життя таким, якого ви собі бажаєте. Дайте ж мені можливість виконати те, що я пообіцяв вам при першій ще зустрічі... Ну, скажіть же...

— Ну, що я вам сказати можу? Ви так говорите про це... Я вірю вам. Я хочу... вірити вам... Я не знаю... Мені страшно від тієї несвідомості, куди ви мене кличете. Ну, розумієте, нічого не знаю зараз.

— Я розумію... Ви дівчина — ви не можете відразу признатися в своєму бажанні. Ну, і сутоміщанське оточення... Я розумію. Але все ж таки скажіть, невже ви настільки обміщанилися, що не можете одним словом перервати все, що зв'язує вас з переднішим життям?.. Проте, це зайве питання. Правда ж — ви хочете?

— Не знаю... Хочу... Ні, не знаю... Ну, який же ви не чулий — не хочете зрозуміти, що болісно мені так несподівано міняти своє життя. Дайте мені звикнутися з цією думкою... Я не хочу вам нічого казати зараз. Скажу, що поїду, а потім раптом передумаю. Мені не хочеться вам брехати. Я ж вас... Я хочу бути з вами... Але... але...

— Значить, ви поїдете завтра зі мною?.. Яке це щастя!.. Я знав, що ви поїдете... Завтра приблизно в оцей час, а краще трохи раніш ви прийдете в порт — одна. Речей не беріть — я вам сам дістану все потрібне. В порту праворуч од англійського пароплава на одному з човнів ви побачите мене... З порта ми заїдемо в мою

44 базу, там пересядемо на баркас, а післязавтра вранці цього берега нам уже не буде видно. — Несподівано він сів поруч неї й його зворушене обличчя близько нахилилося до її блілого лиця. — Навкруги нас буде саме море. А спереду: пригоди, небезпека, багата здобич — веселе яскраве життя... Ви прийдете завтра в порт. Чуєте, неодмінно прийдете. Ви хочете цього!

Малпачі руки Кивая раптом обхопили Зіну. Напруження, що з ним підчас розмови вона грала свою неприємну й важку роль, щоб узнати в нього якомога більш знесило її. Вона відразу не зміркувала, що це з нею, й почула тільки, що лежить у нього в руках, а плече щільно притиснуто до м'ясистих його грудей і прямо в лице їй зазирає місяць. Заплющила очі й закучила губу, щоб не побачив він її огиди до нього. А він подумав, що то радісна насолода від близькості до його могутнього тіла, й зашепотів, лоскотуючи їй лице своїм подихом:

— Ви поїдете, щоб поборотися з морем, на невеличкому баркасі, щоб побачити інші землі й інших людей, щоб скорити їх своєю дивною красою. І вам, тільки вам буде належати один з тих людей, що міцно тримають свою долю в руках. Хіба це не дасть вам щастя? Як дружина генуезького пірата, що колись гойдався по цьому морі ви будете засипані золотом і всіма дорожцінностями, що їх бачили людські очі...

Зіна з дивною для себе байдужістю почувала, як сильно тремтять його руки, все нижче й нижче спускаючися нерішуче до грудей; боліло в боках од його жагучих обіймів, а його подих непереривно бив їй в уста. З гіркістю подумала тільки, що невже Бит все це бачить і нічим не може припинити Киваєву пристрась. І наче у відповідь на цю думку відкілясь зверху зазвенів насмішуватий хлоп'ячий голос.

— А що ви там, громадяни, робите?.. Тю-тю, й не соромно!